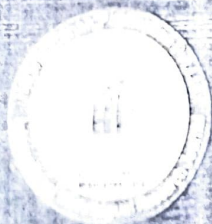
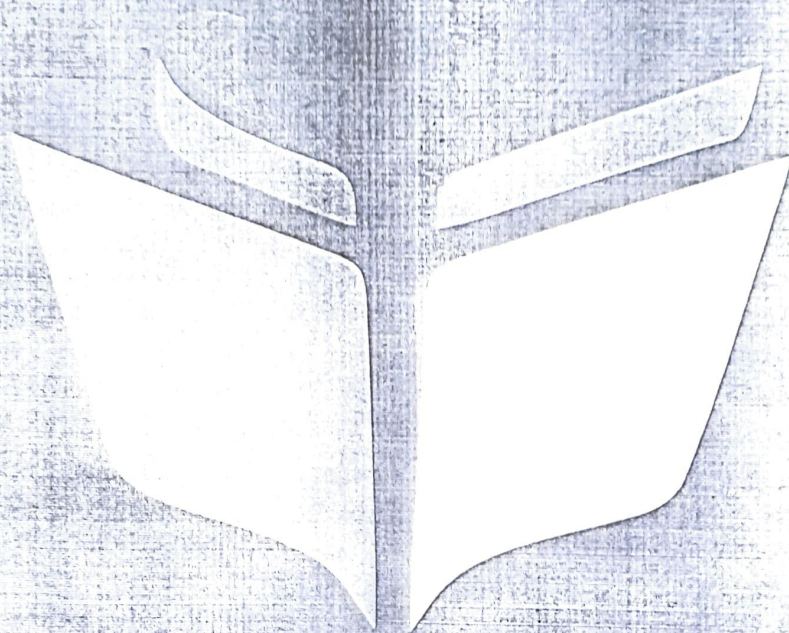

Printing@rea

Peer Reviewed International Multilingual Research Journal

Issue-76, Vol-03, May 2021

Editor
Dr. Bapu G. Gholap

ISSN 2394-5303

ISSN: 2394 5303

Impact
Factor
7.891(11111)

Printing Area®
Peer-Reviewed International Journal

May 2021
Issue-76, Vol-03

01

आंतरराष्ट्रीय बहुभाषिक शोध पत्रिका

प्रिंटिंग एरिया

Printing Area International Interdisciplinary Research
Journal in Marathi, Hindi & English Languages

May 2021, Issue-76, Vol-03

Editor

Dr. Bapu g. Gholap

(M.A.Mar.& Pol.Sci.,B.Ed.Ph.D.NET.)

Printed by: Harshwardhan Publication Pvt.Ltd. Published by Ghodke Archana
Rajendra & Printed & published at Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.,At.Post.
Limbaganesh Dist,Beed -431122 (Maharashtra) and Editor Dr. Gholap Bapu Ganpat.

Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.

Reg.No.U74120 MH2013 PTC 251205

At.Post.Limbaganesh,Tq.Dist Beed

Pin-431126 (Maharashtra) Cell:07588057695,09850203295

harshwardhanpubli@gmail.com, vidyawarta@gmail.com

All Types Educational & Reference Book Publisher & Distributors / www.vidyawarta.com

लोकसंस्कृतीतील लोककला

प्रा. डॉ. निवृत्ती विनायक मिसाळ
मराठी विभाग प्रमुख,
कला वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय
मु. सोनई, ता. नेवासा, जि. अहमदनगर

मराठी संस्कृतीतील जनमानसच्या समुहमानाचा गीत, नृत्य नाट्यमय, आविष्कार, म्हणजे लोककला प्रयोगात्मता हा लोककलांचा मूळ प्रकृती धर्म आहे. लोककला हे लोकजीवन आणि लोकसंस्कृतीचे एक अविभाज्य अंग आहे. समूहवन आविष्कृत होते ते लोककला लोककथा लोकगीतामधून लोककला कालसंवादी सहजस्फूर्ती आणि उस्फूर्त असतात. पारंपरिक हा या कलांचा गुणविशेष असतो त्यामुळेच समग्र लोकसाहित्याला सायन्स ऑफ ट्रेडिशन असे म्हंटले जातात.

भारती संस्कृती ईश्वरलाच मोठा रंग कर्मी मानले आहे. बहूरूपे नटला नारायण। सोंग संपादून जैसा तैसा।। ईश्वराचे दहा अवतार अथवा त्यांची विविध सोंगे विविधरूपे ही लोकसंस्कृती आणि नागर संस्कृतीत संकीर्तनाचा विषय झाली आहेत हे संकीर्तन केवळ गीत गायनातूनच नसते, तर नृत्य व नात्यातूनही दृष्टोत्पत्तीस येते. धर्मश्रद्धा हा लोकनाटकाचा मूलाधार होतो हे लक्षात घेतल्याशिवाय आपणाला प्रयोगात्मक लोककलाचा विचार करताच येणार नाही. लोकनाटकात धर्मश्रद्धा देवदेवतांना प्राधान्य असते, किंबहुना देवदेवतांचे एकीकरण हे लोकनाटकाचे प्रमुख अंग असते.

महाराष्ट्रातील भक्तीसंप्रदाद्वारे अविष्कृत झालेल्या भक्तीनाट्यपूर्वी आपणाय यातुक्रिया किंवा यावात्मक क्रियामधून अविष्कृत झालेल्या विधीनाट्यचा विचार करावा लागेल. आदिवाशी संकृती आणि ग्राम संस्कृतीत या विधी विधानाचे आपले एक विश्व असून बोहडा, चौतीआखाडी, पंचमी, जागरण गोंधळ, भराड,आदि विधीनाट्यंणी मराठी लोकधर्मात आपला स्वतंत्र ठसा

उमटविल्याने निदर्शनास येत दयानंद देवतेचा संपन्न देवतेच्या लीला देवतेने निर्माण या लोकमनतून विधीनाट्यची निर्मिती होते. विधीनाट्यम्य असतो म्हणून त्याला विधीनाट्य म्हणायचे कोकणातील दशावतार खेळे नाशिक मालेगाव तसेच खादिशातील कादिभागतील भवाडा मराठवड्यातील पंचमी ही विधीनाट्ये म्हणजे देवता अवतरची विविध रूपे होय .

प्रतिवर्षी गावात देव अवतरतो हा देव मुखोटेयांच्या रूपाने पूजनीय असतो गावातून या मुखोटेयांची वाह्यांच्या गजरात मिरवणूक निघते काही ठिकाणी त्याला छविणा म्हणतात. लोक मोठ्या श्रद्धेने त्या अवतरलेल्या देवच्या पाया पडतात. त्यांच्या पुढे दंडवत घालतात त्याला साकडे घालतात देवाचा कोप आणि देवाचा संतोष या धर्मश्रद्धेपोटी लोक माणसात या अवतरलेल्या देवाबद्दल एक भित्तियुक्त श्रद्धा असते. आखाडी पंचमी चौती अशा नामाभिधानांनी लोकमानसात स्वतंत्र ठसा उमटविलेल्या या विधीनाट्यत देवतेचे सोंगे, देवतेचे मुखोटे पुंजनीय असतात. विदर्भ मराठवाडा पश्चिम महाराष्ट्र, कोकण आणि उत्तर महाराष्ट्रातील अनेक गावात सोंगे काढण्याची परंपरा आहे. या ग्रामोत्सवातील अविभाज्य अंग म्हणून सोंगाकडे पहिले जाते ही सोंगे सर्व गावाला पूजनीय असते. ठाणे जिल्ह्यातील जव्हार, मोखाडा, वाडा, आदी आदिवासी बहुल तालवाद्यामध्ये बोहड्यांची परंपरा आहे. हे बोहडे म्हणजे विविध देवतांचे सोंगे होत.

खंडोबा, अंबा भवानी रेणुका आदी शिवभक्ती रूपातील विविध क्षेत्रपाल देवतांचे एक वेगळेच संस्कृती परिमंडळ असून या देवदेवतांच्या विधीनाट्यंणी आजवर लोकसंस्कृतीच्या चालनातून आपला चेहरामोहरा टिकून ठेवला आहे. गोंधळ, जागरण, भराड आदि विधीनाट्ये आजही खेड्यापाड्यातून व शहरातूनही कुलाचारासोबत गोंधळ व भैरवनाथाचे भराड लग्न मुंजीसारख्या मंगलप्रसंगी करण्याचे कुलाचार गुणधर्म आहे. पाच उसांच्या मखरात प्रतिक्रियात्मक देवतांची स्थापना करून दीप दिवटी पाजळून रात्रभर खंडोबाची संकीर्तन जागरणाच्या रूपाने अंबा रेणुकाचे संकीर्तन रूपाने होते. वाघे व मुराळ्या हे खंडोबाचे उपासक तर कदमराई रेणुकाराई गोंधळी हे अंबा भवानी व रेणुकेने

